

Dr. Gül Berna Özcan: Harika bir soru. Buna da makalede biz kısaca değindik. Ama bunu analiz edemedik. Yani şu; siyasetten gelip bir ele geçirme ve kullanma mı var? Yoksa bu şirketlerden siyasete bak şunu da yapalım, biz şu kadar para veriyor. Bu ikili oluyor. İkisi de var. Şöyle bir şey var. Literatürde ortaya konan şu ki; bu bağlantılı şirketlerin çoğu performans olarak düşük şirketler. Çünkü hazır bir pota var o potadan yemeye alışmışlar. Şeyi düşünün mesela Cengiz gibi, 5 büyük müteahhit deniyor ya. Çünkü bir şekilde kanal, havaalanı, köprü diye bunlar yiyici grup olarak hazırda bekliyorlar. Ama aynı zamanda bir ortak çıkar var. Bunları hedefleyen, öngören siyasetçi de kendine prestij yaratıyor. Bir prestij projesi söz konusu. Karşılıklı bir ilişki var. Bazı durumlarda bir taraf öbürünün önüne geçiyor. Bana sorarsanız bu durumda Erdoğan'ın kendi prestiji ve ona ilişkin idealleri daha egemen. Öbürleri de altını dolduruyorlar falan. Çünkü her zaman hazırlar. Bir aksilik olduğunda, o ne derse onun istedikleri yerine getirilecek. İşte eksik fonlar tamamlanacak, alınması gereken gazete alınacak gibi bir durum. Yani o nedenle rejimin rengi ve türü önemli.

Dr. Öğr. Üyesi Kurtuluş Cengiz: Hocam bilmiyorum biliyor musunuz? İki gün önce TÜSİAD bir açıklama yaptı ve ilk defa gidişattan memnun olmadığını açık bir şekilde dile getirdi. Hatta bunun üzerine dün Erdoğan tehdit ederek hesap soracağım size dedi. Yani bu durumu, büyük şirketler, kayırmacılık vs. bağlamında geleceğe dönük nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani büyük sermaye ile AKP arasında bu ilişki koptu mu? yoksa bu bir pazarlık mı?

Dr. Gül Berna Özcan: Haberi duydum. Hatta Ruşen Çakır'ın küçük bir videosunu izledim dün akşam. Gayet özet, iyi anlattı bence. Ciddi bir şey söylemek için erken bence, görmemiz gerekiyor. TÜSİAD'ın uyarısı tabi ki bu dönemki konjonktüre göre söylenmiş bir şey. Ama şey de doğru, TÜSİAD'a üye olan şirketler AK Parti döneminde gönendiler. O yüzden de sessiz kaldılar. Şimdi acaba bıçak kemiğe dayandı diye mi konuşuyorlar. Bir demokrasi arayışları ve ihtiyaçları gerçekten var mı? O konuda pek fazla bir şey söyleyemeyeceğim. Biraz erken bence.

Prof. Dr. Metin Senbil: Benim de şöyle bir sorum var. Aslında Türkiye'de şu an en uzun iktidarını yaşıyor. Yani AKP iktidarı 2002'de geldi bu zamana kadar bu uzunlukta iktidarda kalan parti olmadı. Ondan dolayı da daha çok dikkat çekiyor. Fakat ben olaya ekonomi-siyaset ilişkisi üzerinden bakıyorum ve kim olursa olsun isterse Budist olsun şeyler netice itibari kapitalist sınıfı var ve ekonomi ile siyaset arasındaki ilişki de yeni keşfedilmiş bir şey

değil. Özellikle Türkiye baktığımızda ve Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke özeline baktığımızda ve dışarıya olan bağlantılarına odaklandığımızda mesela bizim 70'lerde Komprador Burjuvazi diye tabir ettiğimiz TÜSİAD şu an mesela çok güzel, hoş gözüküyor gibi geliyor. Netice itibari onlar da kapitalist. Şimdi Türkiye'nin mesela İttihat ve Terakki döneminden bu yana ekonomi, siyaset iç içe geçmişliği arasında yani geçmişimize baktığımızda bu son dönem nasıl ayrışıyor? Yani ben çünkü ayrışmayı pek göremiyorum. Çünkü 80'lerde de iktidarın kendine göre destekleyicileri vardı. 70'lerde, 60'larda, 50'lerde geriye kadar götürebiliriz bunu. Askeri sınıfında mesela ekonomide çok ciddi bir şeyi var. 28 Şubat ve sonrasında askerlerin ekonomiye dahil olması 2001 krizinin ortaya çıkışı, aslında Türkiye'de çok az çalışmaya konu oldu ama bence ciddi çalışılması gerekir. Yani demek istediğim bu resim içerisinde bu son dönem nasıl ayrıştırabiliriz? Çünkü genel bir ekonomi-siyaset ilişkisinden çok çok dışında bir şey göremiyorum. Özal ailesinin çok yakın müteahhitleri vardı. Mesela Demirel'in de var.

Dr. Gül Berna Özcan: Ben öyle düşünmüyorum. Bence çok önemli farklılıklar var. Şöyle çok önemli farklılıklar var. Siz baştan söylediniz. Uzun iktidar dönemi. Yani uzun bir derinleşme, kaynaklara ve bir takım devlet mülkündeki şirketlere derin bir müdahaleden bahsediyoruz. Hiçbir hesap verebilirliği olmayan bir idareden, yani Sarraf olayından tutun, bir sürü başka uygulamaya kadar hesap vermeyen bir düzenden bahsediyoruz. Daha da önemlisi, bence mesela Özal'dan farklı olarak, tespitleriniz doğru tabi onların hepsine katılıyorum. Hiçbir dönemde iktidar sahiplerinin yakınları, akrabaları, çocukları bu kadar büyük servetlere, bu kadar hızlı zamanda oturup, bu kadar uzun süre keyif sürmemiştii. Ve bunlar siyaseti belirliyorlar artık. Yani bir seçimden önce gidip ev ev gezip işte yardım dağıtacak kadar siyasetin kaderini belirliyorlar. Şimdi Özal nasıldı? Eşi çok savruktu, kızı eğleniyordu orda burada, oğlunun işleri vardı falan filan. Özal gittikten sonra bitti o. Yani biz şimdi bir Özal İmparatorluğu'ndan bahsedebiliyor muyuz iş dünyasında? öyle bir şey yok. Demirel'in zaten çocuğu çocuğu yoktu. Onun da erkek kardeşi galiba bir şeyler yaptı. Yedi, içti, gezdi, eğlendi, Yahya. Dikkat ederseniz bunların hepsi hedonistik harcamalar, hedonistik eğlentiler. Yani iktidarın yanında olmaktan dolayı yapılan şımarıklıklar. Bu dönemin işleyiş biçimi bundan çok farklı, ciddi bir fark var bu bir. İkincisi; hadi diyelim böyle hoyratça bu işler yapıldı, peki geride ne kaldı. Dalgalar vurdu sahile geride ne kaldı? Geride bir şey kaldı mı yollar ve köprüler dışında. Şimdi Cumhuriyet dönemini düşünün. Ben o söylemleri fazla sloganca buluyorum. İşte sattınız her şeyi, sattınız falan. Doğru yani. Cumhuriyet döneminde bir sanayileşme politikası varmış, doğru yanlış bir şeyler yapılmış. Demirel'in de bir siyaseti

vardı. İşte baraj yaptı sağa sola. Hiç değilse bir söylemi, bir beklentisi, vizyonu olan şeylerdi. Özal da işte ülkeyi girişimciler ağına büründürmek için uğraştı. Serbest piyasa dedi sağda solda. Peki bu dönemin geride bıraktığı sizce ne olacak? Ben sizi zor durumda bırakmak için söylemiyorum. Bunu nasıl hatırlayacağız?

Prof. Dr. Metin Şenbil: Genel itibariyle içinde olanlar içinde yaşadığı süreci tanımlamada eksik kalırlar. Daha ileride daha iyi anlaşılacak. Ondan dolayı işin içine biraz duygularda karışıyor. Uzatmak istemiyorum. Sonra daha geniş konuşuruz. Ben nokta koyuyorum.

Doc. Dr. Nuri Yavan: Şimdi mesela yönelttiğin soru içerisinde Metin, ilgili literatür hocam bu konuda yazan Kayyum ekonomisi, Ahlsız Ekonomi, Türkiye yeni Kapitalizm üzerine yazan son dönemde İletişim'den çıkan yazımlar var. Onların söylediği ortak şeylerden, farklılıklardan birisi şu. Hiç kimse AKP'nin yaptığı gibi daha önce yasayla kayırmacılık yapmıyordu. Yasaları kayırmaya göre mesela çalışmaların ortak özü şu. Şunu diyorlar. Daha önceki olanlar, kanundan doğan boşluklardan faydalanarak bir ilişki ağı üzerinden gidiyordu. Ama AKP bunu yasayla bağlantılı kayırmacılığı yapmak yönünde muazzam bir politika işletti. Ve hiç kimse hesap soramıyor buna. En belirgin olarak söylenen şeylerden birisi bu.

Dr. Gül Berna Özcan : İşte YSK'nın kararı da o değil mi?

Prof. Dr. Ali Türel: Bu ilişkiler içinde TÜSİAD'ı bir yere koyarsak. Durum ne merak ettiğim? İki tanesini konuştuk, MÜSİAD, TUSKON. Yani belki onu çalışmamışsınızdır ama..

Dr. Gül Berna Özcan: TÜSİAD'ı incelemedik doğru, çünkü TÜSİAD büyük kalıyor. ISO'ya baktık. Amacımız; hep böyle büyük şirketler çalışılıyor. Firmalar, hisse piyasalarında, hisse senedi işlem gören firmalar var. Biz madem KOBİ temelli bir hareket, yani Anadolu sermayesiyle ilintili bir hareket. Bu da bir ilinti türü. Nedir, nasıl bakarız. TÜSİAD'ın şirketlerinin çoğu zaten büyük.

Prof. Dr. Ali Türel: Şimdi bir iki şey daha söyleyeceğim. Burada şimdi bahsettim. Türkiye'de çok büyük bir ihale, bu 3. Havalimanı ihalesiydi. Üç tane çok önemli şirket girdi. Bir tanesi TAV, yarısını Fransa'ya satmışlardı, ikincisi Frankfurt, o da çok büyük Alman asıllı bir Fransız, ve küçük bir firmayla, 4-5 tane meşhur inşaat şirketleri hayatlarında ilk defa girdi. Diğerleri sona kadar kaldılar ama elendiler. Ya biz biraz o iş ile ilgili çalıştığımız için.

Ne oluyor merak ettik. Sonra ortaya çıktı ki arkasından pat pat arkasında kaldı. Tayyip Erdoğan'ın olduğu çıktı. Mesela havaalanında yurt dışına giderken vergi, servis ücreti 15 euro'dur. İstanbul'da 20'ye çıkarıldı. Ve ilk defa Cumhurbaşkanı'nın doğrudan etkisiyle bir grup ilk başta feasible olduğu görülmeyen, 10-12 milyar yatırım, 24 milyarda 20 yılda vergi şeyi var. Bu çok ilginç bir başka konu daha söyleyeceğim. Tayyip Erdoğan geldikten sonra konuya çok büyük yatırım yaparak, etrafında bir grup oluşturdu Anadolu'da. İnşaatçılar grubu. TOKİ konutları ve duble yollar. Şimdi burada çok yaygın, geniş bir müteahhit grubu ortaya çıktı ve kendi etrafında. Şimdi mesela ODTÜ konutunu yapan çok önemli bir şirket konkordato ilan etmiş. Bu ekonomik krizde küçüklerde çok önemli bir yıkılma gözleniyor ama büyükler almış başını gidiyor gibi gözüküyor.

Dr.Gül Berna Özcan: O da bence siyasi olarak yansıyacak. Muhtemelen. Yerelde bence çok ciddi bir kayma var.

Doç. Dr. Zafer Savaş Şahin: Bu esin kaynağı olacak sunumunuz için teşekkür ediyorum. Çok fazla soru uyandı kafamda anlattıklarınızla ilgili. Çok kısa kısa aktarmak ve belki sorular haline getirmek istiyorum. Birincisi şu; yirmi yıllık bir süreç diyoruz hep. Fakat bu 20 yıllık sürecin en önemli unsuru bizim bildiğimiz kategorilerin değişmesi. Yani devlet artık eski devlet kategorisinde koyabileceğimiz bir yapı değil. Yani oyun içerisindeyken oyunun kuralları değişti. Mesela TÜRGEV diye bir sivil toplum örgütü mü diyelim vakıf mı diyelim cumhuriyet tarihi boyunca olmadı. Ya da öyle firmalar var ki kamuyu bu firmalardan ayırt etmek gerçekten güç. Kamunun firmaları var. Şimdi birincisi bu. Şu geliyor aklıma kategoriler arasındaki sınırların belirsizleştiği bir dönemde araştırmaya bunu siz nasıl yansıttınız ya da böyle bir hassasiyetiniz var mı? ikinci mesela; network ya da örüntü meselesi. Bir tarafta evet TC'nin her döneminde... ağlar, kollamacılık her zaman vardır. Ama bu kadar büyük sermaye birikimini yönetecek dar nepotik ağlar belki ilk defa bu dönemde karşımıza çıkıyor. Bir de bunun karşısında ilginçtir daha birincil şirketler üzerinden şekillenen networkler yapısı varken, tolumun genelinde de gelişen teknoloji ile başka tür şeylerle dayanışma ve iletişim ağlarında bir yükselişe şahit oluyoruz. Aslında Gezi'den başlayarak en son İstanbul seçiminde dahi iki networkün çatışması var diyebiliriz. Yani bir şekilde kendini aidiyetsiz ya da sahipsiz hisseden kişilerin bir şekilde örüntü haline geldiği bu networklerin iletişim, sosyal networklerin vs Kolin networkü gibi bir şeyler. Hiç araştırmada böyle bir şey karşınıza çıktı mı ya da ne dersiniz bu konuda? Tüm bunların üstünde bağlayıcı bir makroekonomik politikalar bütünü var. Ve bütün bu makroekonomik politikaların tamamı

da ucuz döviz, ithalat bağımlılığı ve bütün bu sermaye gruplarının bu şekilde hızlı ilerlemesine dayalıydı. Çünkü üretime ilişkin kapasite artırımı yapmadan doğrudan her şeyi dışarda yaptııarak üretime ilk aşamasını geçen bir dizi hızlı ilerlemeden bahsediyoruz. Tabi bu sonuçta müthiş kırılganlığın sebebi oldu. Politikaları şekillendirilenler damada kadar geldiğimiz bu süreçte bunlar bu firmalarla nasıl ilişkiler içerisinde ona bakabilme şansınız oldu mu? Bir de şu var, devletin yeniden yapılanmasını yaşadık biz 20 yıldır. Geldiğimiz noktada iki kademeli bir Türkiye’de yaşıyoruz artık. Cumhurbaşkanı ve büyükşehir belediyesi. Cumhurbaşkanlığın ne olduğu tam olarak belli değil. Son seçimden sonra meclis mi daha önemli, başkan mı daha önemli, ne kadar zaman kadar kavga edecekler. Bunların hepsi bütün sermaye grupları için sarsıntılı bir zemin oluşturuyor. Bir de son olarak, bütün bunların arkasında benim pseudo-scientific dediğim söylemler var. Ve bunları destekleyen üniversiteler, akademisyenler ve bunların çıktığı bir kitlesel bir ana akım medya kuruluşları var. İlhan hocamı çıkarıp şehirciği konuşturmuyorlar. Hep aynı saç ektirmiş genç arkadaş şehirciliği konuşuyor. Fabrikaları da firmaları da konuşuyor vs. Selman arkadaş konuşuyor her şeyi kimseye yer bırakmıyor. Boğaziçi’nden bir arkadaş mülksüzleştirme alanı diye bir çalışma yapmıştı hatırlarsınız. Ondan sonra onun açtığı yoldan Murat Hoca’nın da kısmen yaptığı network araştırmaları bunların alt yapısını hazırlar mahiyette. O tarafa ilişkin bir şey gördünüz mü hiç? Yani üniversite de kuruyorlar çünkü. Geldiğimiz noktada sağlığın içinde en büyük sermaye sahibi Sağlık Bakanı. Turizmin içindeki en büyük sermaye sahibi Turizm Bakanı. Eğitimin içindeki en büyük, en büyük demeyelim daha büyükleri var, sermaye sahibi Turizm Bakanı. Bunları bundan sonraki araştırmada nasıl ayrıştırmayı düşünüyorsunuz? Sorular çok ama kısa sürede bunları aktarmaya çalışayım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İlhan Tekeli Evet, Gül nasıl cevap vereceksin bu kadar soruya?

Doç. Dr. Zafer Savaş Şahin: Hepimiz düşünelim diye söyledim, aradan dikkatinizi çeken bir şey olursa ona cevap verirsiniz o da yeterli.

Dr. Gül Berna Özcan: Şimdi herhalde sondan başlayacak olursak; ana argüman piyasaya güvenmek ya da girişimci kimliği ile iş yapmak, zaten devlete küserek ortaya çıkmış bir gruptan, zümreden söz ediyoruz. Dolayısıyla onlar bu serbest piyasada istediğini yapabilme özgürlüğünü hayal ettikleri için piyasaya tutundular. O nedenle bir sürü konuda didişme hala devam ediyor. Bakanların, diğer siyasi aktörlerin piyasanın içinde erimiş olmaları zaten bu meselinin farklı bir zeminde olduğuna artık işaret ediyor. Artı başkanlık sistemi bunun

tamamlayıcısı. Bunun başka gideceği bir mecra yok. Bu kadar, bundan başka bir şey çıkmaz. O nedenle o olur, bu mu gelir... demeye şu anda cesaret edemiyorum. Bu sistem ne kadar gidecekse gidecek, sonra da bitecek.

Çetin Güney: Geçmişe gidip bazı anekdotlar vermek istiyorum geçmişte Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Karadeniz de bir toplantı yapmıştı Sonra TUSİAD Bülent Ecevit'e karşı bunları fersah fersah yayınladı. Aslında Erdoğan Türkiye'deki sınıf kombinasyonunu değiştirdi Yani şöyle bir tarafta laik Seküler sermaye var Diğer tarafta İslami sermaye var laik sermaye karşısında çok önemli bir güç elde edildi. Güçte şu yani canınız cehenneme dendi çok umurunda değilsiniz denildi. Burada kendine bir mesafe koydu ve aslında bir tür ideolojik hegemonya oluştururken hedeflerin ne olduğunu kimse anlayamadı. Anlamayanlarla biri de benim. Yani hızlı bir sınıf yaratacağım onu kısa yoldan nasıl yapabilirim? Bu noktada önüne konut sektörü çıktı dolayısıyla bu gelişme İstanbul eksenli büyük bir gelişme sağladı kompozisyon üzerinden ideolojik hegemonya üretmeye çalışıldı. Fakat anlaşıldı ki ideolojik hegemonya üretmek, yönetmek kadar kolay değil. Bunda da zorlamaya başladı aslında son yerel seçimler bunu gösterdi. Bunu ekleme olarak kabul edebilirsiniz.

Dr. Gül Berna Özcan: Yani şu var: acaba Gezi, Aralık, askeri müdahale olmasaydı böyle olur muydu? Yoksa bu hep baştan düşünülmüş ve aşama aşama gerçekleştirilmiş bir strateji midir? Bunu da bilme şansım benim yok yani bu planlanmış bir şey mi? Yoksa olan olaylara verilen tepkilerle kendi mecrasına girmiş, dar bir yola girmiş çıkışı olmayan bir yola girmiş bir durum mu? Onu bilemiyorum ama bu ideolojik ilişkilerde TUSİAD'ın müdahalesi bildiğimiz şeyler yani bu konuda diyeceğim bir şey yok.

Ülkü Özen: Yasal dayanağı yasal korumacılığı bu sizin yaptığınız çalışma anlattığınız sistemin temel ayaklarından biri yani ihale kanunu kaç 100 defa değişti ya da varlık fonu diye bir şey bu ülkeye hiç kimsenin de ne bu diyemediği şirket mi devlet mi? Belli olmayan bir mekanizma dolayısıyla bütün bunları yazan güçleri kullanarak sizin yaptığınız çalışma da bu yasal çerçeveyi onu nasıl kullandıkları yolunda bir yöntem var mı?

Dr. Gül Berna Özcan: Var. Şimdi ilk özelleştirmede biz bir takım örnek olaylara bakarak yasaların nasıl değiştirildiğini, düzenleyici kurumların nasıl manipüle edildiğini düzenleyici kurumlarda akrabaların mesela yanlış hatırlamıyorsam Cemil Çiçek'in oğlu EPDK'da

görevliydi ki bu net bir şekilde müdahale fırsatı tanıyor. Bunu anlattık. Hatta birkaç tane örnek mahkeme kararları var. Yani sonu hapisle bitmiş cezalandırma kararları var ve bunların hiçbiri uygulanmadı. İhalelerde yolsuzluk yapıldığına dair bir makalede bunları detaylı olarak anlattık. Niteliksel bir çalışmaydı. Son şok çalışmasında birebir bazı şirketlerin, kamu malı olan şirketlerin, nasıl bir aile şirketi gibi kullanıldığını ve yönetildiğini anlattık. Yani bu da niteliksel olarak sınıflandırmayı tarif etmektedir, bağlantı var ama nasıl bir bağlantı var bunun arkasındaki yasal dayanak nedir? Onlara değindik. Mesela biliyorum. Esra Gürakar Çeviker'in çok güzel çalışması var. İhaleler üzerine çok net bir şekilde yasalarının ne kadar çok değiştiği bundan ne kadar çok kayırmacılık üretildiği gibi. Biz ihale konusuna girmedik bizim alanımız öbür bahsettiğimiz şeyler.

Prof. Dr. Murat Güvenc: Kamu denildiği zaman yerel yönetimlerin pozisyonu kamudan biraz farklı, belediye şirketlerinin son zamanda sergileri performans İstanbul Belediyesi üzerine yapılan bir antropolojik çalışma var son bir iletişimden de çıktı. Osmanlı çalışması bu iş verme belediye üzerine iş verme. Burada ilginç bir mekanizma ortaya çıktı. Belediyenin şirketi belediye ihalesine giriyor belediye şirketinde daha önceki ihalelerde de bu böyle şey oluyor ve belediye şirketinin iş hacmi seçilebilirdik ön koşulunun sağlıyor ve belediye şirketi bu sefer küçük müteahhitlerin patron oluyor ve o küçük müteahhitleri belediye şirketleri üzerinden çalıştırmak suretiyle onların seçilebilirdik dosyalarını güzelleştiriyorlar yani şimdi belediyelere tanınan 2000 sonrasında tanınan yerel girişimciliğin verdiği imkanların inanılmaz derecede hınzırca kullanıldığı bir sistem var Bu zannediyorum ki İstanbul Belediyesi gibi büyük belediyelerin neden günümüzde arzu nesnesi olduğu haline geliyor yani Bu şirket meselesinde bu piyasada köle ediyor mu? Bilmiyorum ben Belediye şirketlerinde ama çevirdikleri işlerin hacmi inanılmaz büyüklükte - Dr. Gül Berna Özcan: ama borsada işlem görmüyorlar bu avantajlarına- tabi Çünkü bazı şeyleri ifşa etmek getirir. Belediye şirketlerinin yönetimine belediye de ödüllendirmek istenen bürokratlar getiriliyor O zaman çok ilginç mekanizmalar var Belediyelerde.- İlhan Tekeli: Tunceli'deki Belediye Başkanı seçilen kişi konuşurken şey dedi adam, ben tek maaş alıyorum dedi. Bütün belediyeler şirketlerden maaş alıyor-

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Altuğ: İktidarın yarattığı bir sermaye durumu var bunların zamanla geliştirdiği Dış İlişkiler dışarıdan aldığı ihaleler vs. var. Özellikle Kasım ve Haziran seçimlerindeki borsadaki tepkilere baktığımız zaman yabancı yatırımcıların buradaki

tepkilerini öğrenebildiniz mi? Nasıl bir tepki verdiler? Gerçekten içerdeki piyasada bir paralel bir tepki mi verdiler. Yoksa daha sert mi tepki verdiler?

Dr. Gül Berna Özcan: Tabi biz hisse hareketlerine baktığımız için yabancı yerli hepsini içeriyor ve muhtemelen de onu ayırmak biraz zor.

Doç. Dr. Nuri Yavan: Kitap yapacağınızı söylediğiniz için ben bir iki noktaya değinmek istiyorum belki kitaba katkı olabilir. Bir tanesi TÜSİAD ve MÜSİAD ilişkiler 2011-2012 de bozulmaya başladı 2013'te zirve noktaya ulaştı. Ta ki darbe girişimine kadar. Dolayısıyla kitaba girmesi açısından belki düşünebilirsiniz diye bu 2012'den sonra acaba MÜSİAD ve TUSKON arasında bir farklılaşma var mı? Nasıl bir farklılık oldu? O noktayı belirtmek istedim eski ağ bozuldu. O tarihten sonra ve çok ciddi bir çekişme başladı. Diğer bir hususta sizin yaptığınız çalışmada gördüğüm şeylerden bir tanesi kalkınma, sanayileşme nereye gidiyor? AKP'nin 20 yıllık dönemi bize çok büyük ölçüde hepimizin bildiği inşaat üzerinden bir anlamda ve yeniden tüketmek, bir şekilde soylulaştırarak sermaye kentin koruma alanları dahil olmak üzere inşaat sektörü ve temelde Kent merkezinde soylulaştırma yoluyla yarattığı rant şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gaziantep örneği çok güzel bir örnek olabilir. Geçen hafta oradaydık. İnsanların Antep ile ilgili söyledikleri “Burada eskiden Antep’in merkezindeki yerlerde normal lokantalarda yemek yiyebiliyorduk. Fakat şimdi hiçbirimiz burada yiyemiyoruz. Çünkü turizmle beraber hepsi inanılmaz derecede pahalandı. Sanki dışlanma değil oradaki insanlar şehir dışına gidip aynı zamanda orası da büyük firmalara belediye ile ilişkili firmalara verilmiş hepsi müze haline getirilmiş ve hepsi de tur organizasyonlarına dahil edilecek bir hale getirmiştir hem inşaatla dayalı dönüşüm var hem kentin merkezinde soylulaştırmaya dayalı bir sermayenin dağıtım süreci var bu süreçte kaybedenlerin hepsi orada yaşayan insanlar.

Sanayiciler ile görüştük. Onlar da şunları söylediler Biz Antep’in sanayisi ile gündeme gelmesini istediklerini belirtiyorlar. Çünkü Antep bir sanayi kenti ve sanayisi ile büyüyen bir kent artık bu şekilde gündeme gelmesini istiyoruz. Çünkü Kent yönetimi bütün bir inşaat ve kent merkezini yeniden soylulaşma sürecinde odaklanarak onu farklılaşmasını odaklanarak tüm süreçleri tasarlıyor. Şimdi benim sizin sunumunuzda gördüm şey şu

AK Parti enerjide, bankacılıkta ve inşaat alanlarında çok ciddi anlamda bu ağlarla beraber büyüdü. Bir Network kurdu. Ama imalat sanayinde bu bağlantılar daha zayıf kalıyor. Çünkü

sizin yaptığınız çalışmalar ve biraz önce benzer bir yazı olan çalışmaları temel ortaya çıkan şey şu imalat sanayi örneği üzerinden değil. KOBİ'leri bunu dışında tutuyorum. İnşaat, bankacılık ve enerji alanları gibi daha servis sektörü odaklı diyebileceğimiz alanlarda bu ilişkiler ortaya çıkıyor. İmalat sanayisindeki bu etki ya da onu tespit etmeme meselemiz çok sınırlı kalıyor. Benim tavsiyem bu konuda imalat sanayinde etkiyi ancak teşvik üzerine sağlayabiliriz. Bu öngörülerin KOBİ'lerin aldığı yani İslamcı diyebileceğimiz sermayenin alabileceği yani imalat sanayinde o etkiyi görmüyoruz. O. O bağlar zayıf kalıyor. Onları daha çok kayırmacı bir şekilde KOSGEB üzerinden dağıtılan muazzam bir teşvik sisteminde kalkınma ajanslarına benzer şeyler var. Muazzam şekilde kayırmacılık oluyor. Bu kolay tespit edilen bir şey değil. Çünkü görünür değil yani sizin çalışmalarda gördüğüm şey bu KOBİ'lerle ilgili yaptığı çalışmaları imalat sanayinin belirgin bir şey görmüyoruz ne düşünüyorsunuz?

Dr. Gül Berna Özcan: Bizim çalışmalarda örneklem olarak aldığımız alanlar cımbızla çekip bazı şeylere bakmakla ilgiliydi. Çünkü her şeye bakamadık ama bunlar totalde bir şeyler ifade ediyor. ISO 1000 önemli bir şey. Bütün borsa şirketlerine bakmak bütün ekonominin hacmi üzerinden nelerin olduğunu bize gösteriyor. Özelleştirmelere bakmak da kaynak paylaşımında nasıl bir yöntem uygulandığını kayırmacılığın türlerini gösteriyor. O nedenle anlamlı. Bu duruma ayrıca bakmak lazım. Altta olan şeyler belki onlar daha ikinci ve üçüncü ilişki ağları ile sisteme bağlanan firmalar. Siz konuşurken aklıma geldi. Şunu da söyleyebiliriz. Madem siyasi seçkinler ortak olarak, yönetici olarak bir şekilde sahada aktörler olarak iş dünyasına inmişlerse onların anlayışı imalat değil zaten yani dolayısıyla onların anladığı çabuk ranta çevrilebilecek sektörlerdir. Hangi sektörler Türkiye'de liberalleşme sürecinde hızla değişti? Üstelik enerjiye aç bir şekilde onları emerken petrol vs olmayan ülke, bankacılık ise devlete yerleştikten sonra devletin elindekilere el atmakla ilgili şeyler yani bu bir anlamda ulaşılabilirlik bir işi anlayıp anlayamamak ile ilgili. Güney Kore'de Park iktidara geldiğinde Koreli zengin sanayicileri çağırıp onlara ödev verdi. Sen şunu yapacaksın sen bunu yapacaksın diye, bizde böyle bir Park yok, o nedenle Samsung'umuz da yok.

Dr. Öğr. Üyesi Suat Tuvsuz: Firmaların rekabetçiliğini dernekler üzerinden nasıl ilişkin tez çalışmamda bahsettiğiniz gibi TUSKON, MÜSİAD bunlar muhafazakâr sermaye olarak TÜRKKONFED ise seküler sermaye olarak gücünden fazla bir şey kaybetmedi. Ama yerelde TÜRKKONFED Anadolu yapılanması olarak daha Kobilere yönelik yapılanma

TÜRKONFED üzerinden aslında seküler sermayenin ciddi bir deprem yaşadığına dair çok ciddi ipuçlarını tezimde yazdım. Dolayısıyla büyük sermaye belki de kendi başına mücadele edebiliyor, karşı tarafla bir ideoloji olsa bile kendi başına bir şekilde onu aşabiliyor. Bir sürü problemi ama Kobi düzeyine geldi ama çok ciddi bir yıkım yarattığını söyleyebiliriz. En azından burada bir katkı olsun diye belirtmek istedim

Dr. Gül Berna Özcan: Seküler demek ben ayakkabı üreteceğim. Ama benimki seküler bir iş olacak demek değil. AK parti teşvik veriyorsa gider alır. Bir ilişki ağına girip ayakta kalmaya çalışır. Bu şekilde kavramı biraz daha sorgulamak gerekir. Bence bu olayın katlanarak büyümesi çıkar ağlarının genişlemesine saadet zincirleri ile bunun yayılmasıdır. TÜRKONFED üyesi şunu söylüyor. Bizimle iş yapmak isteyen firmalar TÜRKONFED üyesi olduğumuzu duyunca işlerin tökezlemesine sebep oluyor.

Emrah Yıldız: Öncelikle teşekkür ederim. Bir sorum yok ancak tartışmaya bir katkıda bulunmak istiyorum. Az evvel hocamızın işaret ettiği sanayi ve kalkınma konularını da mercek altına alan ve yakın zamanda tamamladığım bir doktora tezim var. Bu çalışmamda üst düzey bürokratlar ile saha çalışması yaptım. Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Tayyip Erdoğan ile çalışmış, karar alma süreçlerinden etkin olmuş üst düzey bürokratlarla derinlemesine mülakat yaptım. Bu mülakatlarda kurum ve kalkınma mefhumlarını incelemeye çalıştım. Amacım, biraz da iktisadın perspektifinden farklı olarak, kurum kavramını farklı bir zeminde ele almaktır.

Kalkınma mevzusunda çok fazla kültürel indirgemecilik yapmak istemiyorum. Ama karşılaştığım bir durum var: Biz de belli bir kuşaktan sonra gelen bürokraside az evvel bahsettiğimiz Kore, Japonya; daha yakın dönemde ise Çin'deki bir ideoloji fikri yok yani bunu sadece siyasetçi ile tartışmak bana eksiklik gibi geliyor. Çünkü bürokratin kafasında tamamen 'Günü Kurtarmak' fikri var. Siyasetçi ile olan ilişkiyi dizayn etmek pozisyonunu kurtarmak ve bunu yaparken de toplumu rahatsız etmeden ince bir çizgide işlerini yürütmek düşüncesi hakim. Bürokratlara sorduğum diğer bir soru ise, çok düşük devlet kapasitesine rağmen toplumsal talepleri nasıl yönettikleriydi. Güvenlik bürokrasisi dışında yorumlarına başvurduğum ve her biri yurtdışı deneyimine sahip olan bu katılımcılar bir noktaya işaret ettiler: Türkiye'nin dışardaki imajına. Bürokratlara göre, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkisi bu noktada Türkiye'ye bir kredi kartı veriyor ve biz de bunu kullanıyoruz. Yani kafalarında ne bir kalkınma, ne bir imalat artırma, ne de bir yoğunlaşma, stratejik yoğunlaşma gibi fikirleri

yok. Bir örnek ne kadar yaygınlaştırılabilir bilmiyorum, ama 68 tane üst düzey bürokratla görüşmem sonucu bunları yorumladım.

Dr. Gül Berna Özcan: Ben onu şeye bağlıyorum. Enteresan bulgular aslında. 80'lerde liberalleşmeyi herkesin her istediğini yapması, herkesin özgürlüğü kazanmasını piyasanın özgür olmasına bağlamak gibi DPT'nin hızlı bir şekilde gelişmesi, planlamayı sadece sekülerin yaptığı tehlikeli bir şeymiş gibi sunulması gibi yaşanmış bir şey erozyon var. Yani planlamanın aslında bir ülke için iyi olabileceği yapılması gerektiği konusunda hem ideolojik hem pratik engeller oluştuğunu düşünüyorum. Bu da 80'lerde başlayan benim memurum işini bilir ülkeye herkes istediğini yapsın bir çözülmenin de arta kalan sonucu olduğunu düşünüyorum. Öyle yorumluyorum.

Barış Bev: Ama global etki ile birlikte 80'ler Washington konsesyonu zamanında tüm dünya halkı nasıl baktı o yandan biz ona değindik yatırımlar bir yerde borç çevirmeye giden bir şeydi.

Prof. Dr. İlhan Tekeli: Bir kere Gül'e ve bütün katılımcılara çok teşekkür ederiz. Gayet anlamlı tartışmalar oldu anlamlı sorular soruldu. Şimdi Gül'ün getirdiği şeyde bazı konular şöyle bir soru ortaya çıkartıyor. Bu bir kayırmacılık problemidir. En büyük problem kayırmacılık problemi. Ama bu kayırmacılık probleminin biçimleri hangi tür hangi kanallarla ve nasıl meşruiyetini nasıl sağlayarak yürüyor? şimdi buradan bugünkü durumun özgün tarafında birinci önemli farklılık Gül'ün anlattığından da ortaya çıkan önemli farklılık denetim dışı kalmak. Yani öyle bir kayırmacılık yapılıyor ki daha önceki dönemlerin kayırmacılığı denetim dışı kalmanın da genişleterek kayırmacılığın araçlarını ve keyfilığının alanını büyütüyorlar. Yani bir anlamda kayırmacılığın parametrelerini eğer ortaya koyarsak bunlardan; birincisi ne derecede denetim dışı kalıyor yani diyelim ki denetimin çok yüksek olduğu Cumhuriyetin ilk dönemindeki dönemlerde de kayırmacılık oluyordu her dönemde kayırmacılık oluyor ama denetim olduğu zaman o kayırmacılığın biçimi değişiyor. Önemli bir nokta şimdi kayırmacılığın biçimleri içinde günün getirdiği meselelerden biri kanunla kayırmacılık yapmak şimdi bu kanuna kayırmacılık yapmanın benim gözlemlediğim bir önemli yönü var bu dönemin bir kanunu var torba kanunu torba kanunu kayırmacılığın özgün hali çünkü eskiden bizim kanunlar nasıl çıkartılır diye parlamentoda kabul edilmiş süreçlerimiz var onlarda kanun bir işe özgü olacak gerekçe sunacak özgü olmasının nedeni şu diyor ki kamu-sen KamuAjans ise yaptığı her iş mutlaka yasanın çerçevesinde olacak ve

kamu yöneticisi olmak yasaların içeri de yönetebilmektir her sıkıştığında bir madde ekleyerek şey yapıyorsan değişiklik yaratıyorsa bu demektir ki ben kamu yöneticisi değilim. bu dönemi anlamak için torba kanunda anlamak gerekir torba kanunu 5 benzemez 10 benzemez çok spesifik belirli bir adamı belirli bilmem ne için kanunun kanun kavramını niteliği değişti öyle çok önemli olarak onu görüyorum Şimdi bunun içinde tabii hem denetimin yokluğu hem torba kanun bir büyük kayırmacılık alanını açıyor ama bunun içinde de değişik biçimler kayırmacılığı değişik türleri ile ele almak gerekiyor bir tanesi ihale verme, işe katmak vs. direkt iş üstünden yapılan kayırmacılık şimdi bu ve Gül'ün çalışması daha çok bu alan üstündeki kayırmacılık ortaya koyuyor.

İkinci çok büyük kayırmacılık alanı teşvik olanı onu Nuri dile getirdi devreye mesela Özal döneminde ya da daha önceki dönemde ikinci plandan itibaren ve MSP nin koalisyonlara katıldığı dönemlerdeki mesele devlet planlama da bir teşvik dairesi vardı bu teşvik dairesi Bir siyasi kayırmacılığın değil bugün teşvik önemli bir siyasi kayırmacılık alına ve burada şöyle bir şey var biraz sonra duracağım bir konu ile ilgili bir nokta var şimdi oraya girmeyeceğim.

Üçüncü. Kayırmacılık alana rant. Rant oluşturmak kararlarla ilgili ve bu rant alanı eleştirmesi en kolay olan alan. Eğer bir yerde denetim çok yüksekse yolsuzluğu yapamazsın ancak rant yolsuzluğu yapabilirsin bütün imar alanı böyle bir alan şimdi Aslında bizim kayırmacılık alanımızdaki değişik yollar usuller vs. ve bunlar bir anlamda bu üçlü koyduğun biçim kayırmacılığın genel kategorileri. Ama bu kategoriler içerisinde bugünün kayırmacılığını Süleyman Bey'in kayırmacılığı, Özalp'ın kayırmacılığı, denetim dışı kalmak ve torba kanunu meselesi bu bence çok önemli bir şey şimdi öyle bir bence Gül'ün koyduğu çerçeve benim kafamda bunları düşürmeme yol açtı. Şimdi ikinci konu var bir kayıran var bir kayırılan var kayırılanın çıkarlarının ne olduğunu biliyoruz kayıranın çıkarlarının olduğu gizli kalıyor şimdi kayıranın çıkarları bir kategoriye ayırabiliriz Onun da değişik kategorileri var. Birisi Gül'ünde anlattığı gibi iktidarını sürdürmek için siyasal destek tabii bir şey o ama bu da şöyle bir kritik faktör var ülkenin ahlaki durumu ahlaki değerlerin çok yıpranmamışsa bu kayıranın bir çeşit doğrudan kişisel çıkar haline dönüşmeden bir kurum üstünden çıkar hale dönüşüyor. Vakıflara, partilere vs. gibi bir çıkar meseleleri bakıldıysa sistem ahlaki açıdan direkt açıktan oluyor. Yani direkt adam alıyor cebine atıyor sonra diyorlar ki bunu bankalarda dünyalardaki birçok yerde iki buçuk milyar doları, üç milyar doları var. Şimdi bir de böyle bir kategori var yani bir ülkeden şeyin önemli parametrelerinden biri bu ahlaki sistemi burada soru şöyle bir soru çıkıyor karşımıza Türkiye'nin bugünkü Örneğin de seküler bir hikayeden çok üstüne dayanan bir hikaye olduğuna göre ve teorik olarak dinler ahlaki temsil eden bir yer olduğuna göre şöyle bir soru ortaya çıkıyor. Bu kayırmacılık nasıl lejitimize ediliyor? Dini sistem

kendisine bu konuda nasıl yorumlayarak varlığını sürdürüyor bu realite karşısında böyle bir alanında olduğunu düşünüyorum şey olarak -*Tabii bir de tövbe ettik diyorlar*- dini pratiklerin güçlenmesi de bunun bir şeysi olabilir dinin biçimi üçüncü mesele böyle bir kayırmacılığın üçüncü olarak ele alınabileceği bir mesele toplumsal sonuçları yani kayırmacılığın değişik türlerine yarattığı değişik toplumsal sorunlar nelerdir diye bir soru ortaya çıkıyor tabii buradan Gül'ün ele alış biçimi ele aldığı örnekler genellikle şunu koymaya çalışıyor bir *management view* bakış açısı içinde bu sonuçları değerlendiriyor bizim gibi her işe bulaşan planıcı olarak biz daha genel meseleleri işin içine sokmaya çalışıyoruz. Bir soru da şu toplumun iş yapabilme kapasitesi nasıl düşüyor? Yani sosyal sermaye ve güven meselesi böyle bir kayırmacılık içinde yurttaş kavramı neye dönüşüyor seçmenle yurttaş yani yurttaş ve seçmen farklılaşması ve siyasetin ötekileştirme üstünde kurulmasıyla üst üste düşen bir şey ve bunun sonucu toplumun problemlerin çözemez hale gelmesi yani sosyal sermaye senin düşmesi vs. bir anlamda bunun bir O baştaki İki tür ele alış biçiminde mesela şöyle sorular sorulabilir. Bu kayırmacılık oldu peki ayrılan adamlar fişek gibi adamlarsa çok yatırım yapıyorlarsa bilmem ne hızlanır mı? Hızlanmaz mı? Şimdi bunlar aslında temelde beleşçi tür olduğu için bu beleşçi türlerinden de bir olumlu sonuç ortaya çıkmıyor Şimdi bence bugünkü ele aldığımız mesele genellikle bizim siyasi tartışmalarımız içerisinde bu genişlikte tartışılmıyor bence çok iyi oldu Gül'e çok teşekkür ederiz.

Toplantı Fotoğrafları

